

Riktlinjer för öppen vetenskap, forskning och utbildning

Innehållsförteckning

Kapitel 0. Introduktion	2
0.1 Bakgrund.....	2
0.2 Varför behövs öppen vetenskap?.....	2
0.3 Grundläggande principer	3
Kapitel 1. Riktlinjer för öppen publicering.....	4
1.1 Riktlinjer för forskande och undervisande medarbetare	4
1.2 Riktlinjer för organisationen	5
Kapitel 2. Riktlinjer för öppen tillgång till forskningsmaterial, -metoder och - infrastrukturer	6
2.1 Riktlinjer för forskande och undervisande medarbetare	6
2.2 Riktlinjer för organisationen	7
Kapitel 3. Riktlinjer för öppen utbildning.....	8
3.1 Riktlinjer för undervisande och forskande medarbetare, samt studerande	8
3.2 Riktlinjer för organisationen	9
Kapitel 4. Riktlinjer för öppenhet i meritering och utvärdering av forskare och forskning	10
4.1 Riktlinjer för forskande och undervisande medarbetare, samt utvärderare av forskare och forskning.....	10
4.2 Riktlinjer för organisationen	10
Kapitel 5. Riktlinjer för öppen forskningskultur	11
5.1 Riktlinjer för organisationen	11
Kapitel 6. Bakgrundsmaterial	12

Kapitel 0. Introduktion

0.1 Bakgrund

Detta dokument innehåller Åbo Akademis riktlinjer för öppen vetenskap, forskning och utbildning och är avsett att vägleda ÅA-anknutna medarbetare för att säkra att forskningen och undervisningen blir allt mera öppen och transparent, både till resultat och processer. Riktlinjerna styr organisationens arbete med att utveckla relevant och aktuellt stöd för akademiska och andra medarbetare.

Dessa riktlinjer åtföljs av ett åtgärdsprogram där ansvaret för intern koordinering och implementering av åtgärderna slås fast. Åtgärdsprogrammet följs upp årligen för att säkra att utvecklingen går i rätt riktning och följer nationella och internationella riktlinjer. Dessa riktlinjer och principer gäller alla medarbetare vid ÅA. Aktuella instruktioner, guider, exempel på god praxis och annan information för ÅA:s medarbetare ska finnas tillgängliga på intranätet, i LibGuides och på externa webben.

0.2 Varför behövs öppen vetenskap?

Öppenhet och transparens är grundläggande värden i vetenskapligt arbete och kännetecknande för ansvarsfull forskningspraxis. Forskningen ska vara transparent för att den inte ska riskera sin trovärdighet.

Öppen vetenskap och forskning handlar om att kunskap ska vara tillgänglig för alla och att alla kan ta del av den med möjligast lite begränsningar. Öppen vetenskap är till nytta för samhället, forskningen i sig, samt för enskilda forskare.

Tillgång till forskningsbaserad kunskap är en fråga om hållbarhet och jämlikhet. Tillgång till både offentligt finansierade och andra vetenskapliga resultat är dels en väsentlig rättighet i ett välfärdssamhälle men också viktig för att resultaten ska kunna omsättas i praxis i samhället. Samtidigt utgör öppen vetenskap samverkan med samhället och kan bidra till en trovärdig verklighetsförankring: tillgång till kvalitativ, välformulerad forskningsbaserad information är ett sätt att motverka konspirationsteorier och vilseledande information i samhället.

För forskaren innebär öppen vetenskap möjlighet till ökad citering och fler samarbeten, samt mera synlighet för den egna forskningen. Öppen tillgång till forskningsresultat i olika former försnabbar spridningen av de senaste forskningsrönen för verifiering, validering och fortsatt forskning. Detta bidrar i sin tur till forskningens kvalitet.

0.3 Grundläggande principer

De grundläggande principerna för öppen vetenskap är att

1. Öppen vetenskap och forskning är ansvarsfull forskningspraxis.
2. Åbo Akademi ger alla anknutna akademiska medarbetare stöd för att kunna genomföra sin forskning och undervisning på ett ansvarsfullt och öppet sätt.
3. Åbo Akademis mål är att befrämja öppen vetenskap för vetenskapens och sina forskares skull men också som del av en hållbar framtid.

ÅA har förbundit sig till att främja öppen vetenskap genom

- Deklarationen för öppen vetenskap och forskning 2020–2025
<https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995244>
- Forskningsetiska delegationen, God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland
https://tenk.fi/sites/default/files/2023-04/Forskningsetiska_delegationens_GVP-anvisning_2023.pdf
- DORA-deklarationen <https://sfdora.org/>
- COARA <https://coara.eu/>

Kapitel 1. Riktlinjer för öppen publicering

Öppen tillgång till vetenskapliga publikationer (open access, OA) innebär att forskningsresultat finns fritt tillgängligt på nätet så att läsaren utan kostnad kan läsa, använda, kopiera, skriva ut och länka till publikationen. På så sätt sprids forskningsresultaten snabbare både inom forskarsamfundet och till allmänheten i stort. Öppen publicering innefattar både OA-publicering i utgivarens/förlagets kanal (full OA eller hybrid OA) och parallellpublicering (grön OA).

1.1 Riktlinjer för forskande och undervisande medarbetare

- a) Forskare vid Åbo Akademi (anställda och anknutna) publicerar sina forskningsresultat i referentgranskade vetenskapliga publikationer av hög kvalitet. Med vetenskapliga publikationer avses artiklar i vetenskapliga tidskrifter, serier, böcker, konferenspublikationer och särtryck samt vetenskapliga monografier. Utgångspunkten är att publicera öppet.
- b) Vetenskapliga publikationer som utarbetas vid Åbo Akademi görs öppet tillgängliga, antingen genom att
 - forskaren väljer en open access-publiceringskanal eller
 - forskaren parallellpublicerar en referentgranskad manuskriptversion i AboCRIS (grön open access).
 - Om open access-publikationskanaler av hög kvalitet inte finns att tillgå och parallellpublicering inte är möjlig kan avsteg göras till principerna för öppen publicering.
- c) ÅA-forskare prioriterar publikationskanaler som möjliggör Creative Commons-licens. CC-BY rekommenderas i första hand för maximal spridning, men mera begränsade licenser kan användas där goda skäl kan anges.
- d) Forskare rekommenderas att publicera sina vetenskapliga redigerade samlingsverk och monografier öppet tillgängligt.
- e) Samtliga referentgranskade vetenskapliga publikationer parallellpubliceras i Åbo Akademis forskningsportal AboCRIS så nära utgivningstidpunkten som möjligt. Ifall förlagets standardvillkor föreskriver embargo anger forskaren vid inskickandet av manuskriptet att embargofrihet av referentgranskad manuskriptversion krävs. Parallellpublicering är ett fullgott alternativ till publicering i en open access-kanal.
- f) För sampublicationer gäller att ÅA-affilierade medförfattare ska försäkra sig om rätt till parallellpublicering.
- g) ÅA-forskare delar preprints på relevanta preprint-servers då det är ändamålsenligt inom forskningsområdet.
- h) Även andra slag av publikationer publiceras så öppet som möjligt. Forskare vid Åbo Akademi sprider sin forskning och sina forskningsresultat till exempel i facktidskrifter, populärvetenskapliga publikationer och via massmedier.

1.2 Riktlinjer för organisationen

- i) Alla ÅA-anknutna forskare oberoende av finansieringsform, karriärsteg eller forskningsområde ska ha möjlighet att publicera open access. ÅA anger ramar inom vilka detta görs och erbjuder rådgivning.
- j) Åbo Akademis egen publiceringsverksamhet utgår från öppen publicering.
- k) Avhandlingar som produceras vid ÅA publiceras som regel öppet. Riktlinjer för undantag ska finnas i ÅA:s reglementen eller anvisningar.
- l) ÅA upprätthåller system och service för parallellpublicering och för öppen publicering av avhandlingar och andra publikationer.
- m) ÅA stöder forskare för rätten att parallellpublicera med Creative Commons-licenser enligt internationella och nationella riktlinjer.
- n) ÅA bidrar till kostnadstransparensen för vetenskaplig publicering och open access.

Kapitel 2. Riktlinjer för öppen tillgång till forskningsmaterial, -metoder och -infrastrukturer

Allt som forskare skapar, samlar in, producerar, genererar eller återanvänder inom forskning utgör forskningsdata och -material. Forskningsdata och -metoder är värdefulla delar av forskningsprocessen. God forskningspraxis förutsätter att man planerar och tar väl hand om sina forskningsdata på ett ansvarsfullt och långsiktigt sätt.

Forskningsdata som uppstår, skapas eller samlas in av forskare anknutna till Åbo Akademi ska hanteras ansvarsfullt från början till slut. Till forskningsdatats livscykel hör planering, insamling av data/material, samarbete, analys, dokumentation och organisering av data, lagring och bevarande, delning och publicering, öppnande och arkivering, samt (åter)användning och citering av forskningsdata.

Tillgängliggörandet av forskningsinfrastrukturer (exempelvis instrument, databaser eller tjänster), eller beskrivningar av dem, möjliggör forskning och främjar forskningssamarbete.

2.1 Riktlinjer för forskande och undervisande medarbetare

- a) Forskarna vid Åbo Akademi (anställda och anknutna) hanterar sina forskningsmaterial i enlighet med gällande lagstiftning och avtal, etiska principer och god vetenskaplig praxis under forskningsdatats hela livscykel.
- b) Forskningsmaterial och -metoder lagras, registreras och dokumenteras så att data är tillgängliga och användbara även efter projektets slut, till exempel för återanvändning eller verifiering.
- c) Forskningsmaterial görs så öppet tillgängliga som möjligt, och hålls så slutna som nödvändigt och hanteras med syfte att uppfylla FAIR-principerna. Öppnandet av forskningsmaterial och -metoder ska beakta det rättsliga skyddet för forskare och forskningspersoner samt eventuella forskningsetiska, juridiska och avtalsmässiga restriktioner. Öppnandet av data sker enligt ämnes- och disciplinspecifika förutsättningar, men begränsning av öppenheten bör inte motiveras enbart av etablerad praxis eller traditioner inom ett visst forskningsområde.
- d) Forskare eller forskningsgrupper skriver en datahanteringsplan (DMP) innan ett projekt eller en studie inleds. En DMP är ett hjälpmedel för att planera ansvarsfull hantering, förutse risker och komplikationer och möjliggöra att forskningsmaterial kan göras så öppet som möjligt enligt FAIR-principerna. Doktorander utarbetar en DMP för sitt projekt innan eventuell datainsamling inleds, eller inom sitt första år som doktorand.
- e) Forskningsmaterial publiceras med en så öppen licens som möjligt, eller med andra fördefinierade användarrättigheter för fortsatt användning. Samma princip gäller även forskningsmetoder som kan delas (källkod, mjukvara, labbprotokoll, intervjuguider etc.). Öppen tillgång till forskningsmetoder är en förutsättning för att förstå hur resultat har härletts från data och hur en studie genomförts och analyserats.

- f) Vid ÅA tillämpas olika grader av öppenhet till forskningsmaterial. Forskare avgör från fall till fall, med beaktande av etiska, juridiska och avtalsmässiga aspekter vilken grad av öppenhet och tillgång deras forskningsmaterial kan ges. Forskaren kan välja att öppna endast en del av materialet, som i sin tur antingen kan vara helt öppet, eller endast tillgängligt för forskningsändamål. Forskningens genomförande och resurser beskrivs så transparent som möjligt. För material som inte kan öppnas rekommenderas att man publicerar deskriptiva metadata i ett datarepositorium eller -arkiv av hög kvalitet.
- g) Forskaren ansvarar för att uppges tillräckliga metadata för sina forskningsdata. I fråga om mycket stora mängder data prioriteras metadata för material som är relevant i direkt anslutning till publikationer.
- h) Vid ämnena ansvarar ämnesansvariga för att alla som bör, inklusive handledare och studerande, känner till och följer ansvarsfull forskningspraxis och datahantering. Varje forskningsprojekt har en ansvarsperson för ändamålet.

2.2 Riktlinjer för organisationen

- i) ÅA erbjuder och utvecklar infrastruktur för lagring, arkivering, rådgivning och stöd så att alla ÅA-anknutna har lika möjlighet att hantera forskningsmaterial på ett ansvarsfullt sätt. ÅA stöder även studerande i ansvarsfull materialhantering.
- j) ÅA stöder planering av ansvarsfull datahantering:
 - Som stöd för att göra upp en datahanteringsplan (DMP) rekommenderar Åbo Akademi ett DMP-verktyg som stöds nationellt.
 - Forskningsdatastödet ordnar kurser och stöd för skrivandet av en DMP.
 - Dataskyddsombudet ger råd om behandling av personuppgifter i forskning och undervisning.
- k) Åbo Akademis utgångspunkt är att digitala forskningsdata görs tillgängliga och/eller arkiveras i tillförlitliga och lämpliga nationella eller internationella, allmänna eller ämnes-/disciplinsspecifika datarepositorier/arkiv och tjänster.
- l) Framgångsrik och ansvarsfull datahantering enligt principerna för FAIR och öppna data ska vara meriterande vid rekrytering och karriärsutveckling då det är ändamålsenligt.
- m) Forskningsinfrastrukturer i anslutning till ÅA är så öppna som möjligt och följer FAIR-principerna i sin verksamhet för att främja samarbete och återanvändning av data. Forskningsinfrastrukturer upprätthåller en datahanteringspolicy (data management policy) för att försäkra sig om att praxis följer principer om öppna och FAIR data.
- n) Vid anskaffning och användning av mjukvara prioriteras de med öppen källkod i mån av möjlighet.

Kapitel 3. Riktlinjer för öppen utbildning

Målet med öppen utbildning är att öka både tillgången till och medverkan i lärande för såväl en bredare allmänhet som olika målgrupper genom att man sänker hindren för lärande och ökar utbudet av möjligheter till lärande.

Genom att öppna utbildningen och lärresurser som skapas vid ÅA också för andra än de närvarande studenterna bidrar de medarbetare som undervisar eller stöder undervisningen till ÅA:s synlighet och samverkan med samhället i stort, men också med andra utbildningsnivåer, både nationellt och internationellt. Öppna lärresurser av hög kvalitet bidrar till bilden av Åbo Akademi som en attraktiv studieplats.

Genom att göra material för undervisning (så kallade öppna lärresurser) och lärmeter (t.ex. material för undervisningsplanering) öppet tillgängliga och mer transparenta ökar man möjligheterna till kontakter och samarbete med andra undervisande kolleger. Både lärare och lärande i och utanför Svenskfinland kan öka sin kompetens med hjälp av öppna lärresurser.

3.1 Riktlinjer för undervisande och forskande medarbetare, samt studerande

- a) De undervisande medarbetare som producerar material inom grundutbildningen bör göra dem öppet tillgängliga för alla lärande där det är möjligt och ändamålsenligt.
- b) Då undervisande medarbetare producerar material för kontinuerligt lärande gör de materialet öppet tillgängligt för alla lärande, om det inte finns grunder för att låta bli.
- c) Undervisande medarbetare involverar studerande i öppen utbildning genom att t.ex. inkludera dem i planering och genomförande av öppen utbildning, samt uppmuntra dem att öppet dela sina alster samt använda öppna material.
- d) Vid utveckling av öppen utbildning är innehållets tillförlitlighet och materialets kvalitet utgångspunkten.
- e) Upphovsrätt, dataskydd och etisk praxis respekteras när öppen utbildning och öppna lärresurser utvecklas och används.
- f) Vid utveckling av öppen utbildning och öppna lärresurser beaktas tillgänglighetskriterier, det vill säga att tjänsterna och resurserna stöder de studerandes jämlikhet och delaktighet och är till nytta för en stor grupp människor.
- g) Öppna lärresurser som skapas vid ÅA görs i första hand tillgängliga i Biblioteket för öppna lärresurser (AOE.fi) för att säkra långtidsbevaringen. Andra tjänster kan utnyttjas som komplement ifall det främjar spridningen av lärresursen till rätt målgrupper.
- h) Öppna lärresurser som skapas vid ÅA görs tillgängliga med ändamålsenlig licens, i första hand CC BY eller CC BY SA.

3.2 Riktlinjer för organisationen

- i) Öppen utbildning är en del av samverkan med samhället och ÅA:s visitkort utåt. ÅA marknadsför kurser och andra möjligheter till öppen utbildning.
- j) ÅA främjar öppen utbildning som en del av både den examensinriktade utbildningen och det kontinuerliga lärandet.
- k) ÅA uppmuntrar undervisande medarbetare till att dela med sig av sin kompetens inom planering och ordnande av undervisning och erbjuder stöd och möjligheter för detta (t.ex. digitala plattformar och fysiska arenor).
- l) ÅA beaktar arbete med utveckling av öppen utbildning och öppna lärresurser i meriteringskriterier och planering av arbetsuppgifter.
- m) ÅA erbjuder undervisande och forskande medarbetare, samt studerande stöd och rådgivning för att göra, använda och vidareutveckla öppna lärresurser, samt för att genomföra andra former av öppen utbildning.

Kapitel 4. Riktlinjer för öppenhet i meritering och utvärdering av forskare och forskning

Att främja och idka öppen vetenskap och forskning gagnar forskare. Aktiviteter inom öppen vetenskap utgör akademiska meriter, ger flera samarbeten och ökad spridning av forskningsresultat och -processer. Dessutom är öppenhet och transparens centralt i olika slags situationer och processer då forskare, forskning och undervisning utvärderas. Exempel på utvärderingsprocesser är bedömning av meriter i samband med rekrytering, avancemang inom karriärsystemet och ansökan om docenttitel.

4.1 Riktlinjer för forskande och undervisande medarbetare, samt utvärderare av forskare och forskning

- a) En mångfald av forsknings- och undervisningsaktiviteter och -resultat är meriterande. Hit räknas publikationer, datasets, forskningsmetoder, läresurser och lärmeter, samverkan, med mera. Att främja och idka öppen vetenskap och forskning hör till de aktiviteter som utgör akademiska meriter.
- b) De medarbetare som deltar i processer för karriärutveckling, rekrytering och annan utvärdering av forskning och undervisning ska se till att mångfalden av forsknings- och undervisningsaktiviteter är meriterande, däribland att idka och främja öppen vetenskap.
- c) De som utvärderas får information om de kriterier enligt vilka deras forsknings- och undervisningsaktiviteter, inklusive aktiviteter och meriter inom öppen vetenskap, utvärderas i karriärutveckling, rekrytering och andra utvärderingssituationer.

4.2 Riktlinjer för organisationen

- d) Målet med utvärdering ska vara att stöda forskningens kvalitet och genomslagskraft. En utvärdering av forskning och forskares meriter ska vara motiverad.
- e) ÅA beaktar mångsidiga forsknings- och undervisningsaktiviteter, inklusive sådana som befrämjar öppen vetenskap, som meriter i utvärdering av forskare och lärare vid karriärutveckling och rekrytering.
- f) ÅA följer internationella och nationella principer för god praxis vid utvärdering av forskare och forskning. Utvärderingskriterierna är transparenta och organisationen tar fram ändamålsenliga modeller för kunskapsunderlag för att försäkra att processerna stöder ansvarsfull utvärdering.
- g) ÅA följer internationella och nationella principer för ansvarsfull användning av publikationsmetrik. Tidskriftsbaserad metrik används endast tillsammans med andra metoder och en kvalitativ helhetsbedömning.

Kapitel 5. Riktlinjer för öppen forskningskultur

Åbo Akademi ansvarar för att stöda och främja medarbetares förutsättningar för att bedriva forskningsaktiviteter och undervisning på ett mer öppet och transparent sätt.

5.1 Riktlinjer för organisationen

- a) ÅA erbjuder stöd, tjänster och infrastruktur för att medarbetare ska kunna idka öppen vetenskap i sitt arbete. Öppen vetenskap kan vara ett element i alla slags forskningsprojekt, oavsett forskningsområde eller -ämne. Här ingår även stöd för forskare som vill införa element av medborgarforskning eller delaktighet i sina projekt, samt stöd för forskare i att främja öppen vetenskap inom företagssamarbeten.
- b) ÅA utvecklar incitament för forskande och undervisande medarbetare som främjar öppen vetenskap i sitt arbete.
- c) ÅA utvecklar indikatorer för att följa upp ansvarsfull och öppen forskningspraxis inom organisationen enligt nationella och internationella riktlinjer.
- d) ÅA betraktar öppen vetenskap som ett tvärgående element som genomsyrar hela verksamheten och kräver internt samarbete för att möjliggöra dess genomslag inom forskning och undervisning.
- e) Hållbara kostnadsmodeller för öppen vetenskap är en viktig fråga för framtiden. ÅA strävar efter att bidra till denna utveckling genom sin verksamhet enligt nationella och internationella riktlinjer.

Kapitel 6. Bakgrundsmaterial

Öppen tillgång till vetenskapliga publikationer

- Öppen tillgång till forskningspublikationer – Forskarsamfundets nationella policy och åtgärdsprogram 2020–2025: Delpolicy för öppen tillgång till journal- och konferensartiklar (2019) <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995336>
- Tutkimusjulkaisujen avoimen saatavuuden suositukset tutkimusorganisaatioille <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995367>

Öppen tillgång till forskningsmaterial, -metoder och -infrastrukturer

- Öppna forskningsmaterial och -metoder. Policy och åtgärdsprogram för det finländska högskole- och forskarsamfundet 2021–2025: Delpolicy 1 (Öppen tillgång till forskningsdata) och 2 (Öppen tillgång till forskningsmetoder och -infrastrukturer) <https://doi.org/10.23847/tsv.668>
- EU-direktivet om öppna data (EU) 2019/1024: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/1024/oj>

Öppen utbildning

- Öppen utbildning och öppna lärresurser. Policy och åtgärdsprogram för det finländska högskole- och forskarsamfundet 2021–2025. Delpolicyer 1 (Öppen tillgång till lärresurser) och 2 (Öppna lärmeter) <https://doi.org/10.23847/tsv.420>
- Unescos rekommendation om öppna lärresurser <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-educational-resources-oer>

Öppenhet i meritering och utvärdering av forskare och forskning

- Nationell rekommendation om ansvarsfull utvärdering av forskare <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995275>
- DORA <https://sfdora.org/>
- COARA <https://coara.eu/>
- HRS4R <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/hrs4r>

Öppen forskningskultur

- Policy för öppen forskningskultur <https://doi.org/10.23847/tsv.228>
- Verktyg för självutvärdering av tjänster inom den öppna forskningskulturen <https://doi.org/10.23847/tsv.446>
- Rekommendation för medborgarforskning <https://doi.org/10.23847/tsv.442>
- Rekommendation och checklista för öppen vetenskap inom ömsesidig forsknings-, utvecklings- och innovationsverksamhet mellan forskningsorganisationer och företag <https://doi.org/10.23847/tsv.440>